

12 Digitala medier, motoffentligheter och våldsbejakande extremism

Tina Askanius

Medie- och kommunikationsvetenskapen¹ har under många år behandlat frågor som kretsar kring relationen mellan medier och medieringsprocesser och våld/våldsbejakande och antidemokratiska krafter i samhället. Från ett medie- och kommunikationsteoretiskt perspektiv fokuserar forskningen om våldsbejakande extremism² på olika aspekter av denna komplexa relation. Det kan handla om de uttryck (diskursiva, retoriska, estetiska) som extremism tar sig i medier – ofta conceptualiserat som propaganda och studerat med hjälp av olika textanalytiska metoder (se t.ex. Bolt, 2011), sociala medier som plattform för extremistiska röster och debattformer (Kompatsiaris & Mylonas, 2015) eller medier som radikaliserings- och rekryteringsinstrument (Whine, 2012). Ett relaterat spår inom forskningen handlar om internet och digitala mediers roll i identitetsskapande och konstruktionen av föreställda gemenskaper (Burriss et al., 2000; Statzel 2008; Pearson, 2015). Här har forskare undersökt

¹ Som ett tvärvetenskapligt och relativt ungt forsknings- och undervisningsämne har medie- och kommunikationsvetenskap (MKV) i Sverige växt fram ur andra ämnen som sociologi och informatik och har även kopplingar till ämnen som filmvetenskap, litteraturvetenskap och statsvetenskap. Det är därför inneboende mångdisciplinärt och bygger på teorier och metoder från både humaniora och samhällsvetenskaperna.

² Som Sörbom och Wennerhag (2016) påpekar används termen våldsbejakande extremism (VBE) i Sverige främst för att beteckna 'aktivister som har sin ideologiska hemvist inom nazistiska, fascistiska och nationalistiska idéströmningar, radikal islamism, eller olika varianter av anarkism, autonomism och kommunism' (s.15). Samtidigt problematiserar de begreppets användbarhet i både vetenskapliga och politiska sammanhang. Syftet med innevarande kapitel är inte att operationalisera extremismbegreppet utan att, från ett medie- och kommunikationsvetenskapligt perspektiv diskutera den befintliga forskningen som använder begreppet som empirisk eller analytisk utgångspunkt. Dessutom avgränsas kapitlet tematiskt till att sammanfatta och diskutera empiriska studier som behandlar våldsbejakande radikalnationalism samt religiöst motiverat våld inom takfiri rörelsen (dvs. vad Sörbom och Wennerhag betecknar radikal islamism).

till exempel hur internet fungerar som en arena för den diskursiva konstruktionen av politiska identiteter uppbyggda kring fiendebilder, kollektiv viktigmisering och binära vi/dem-subjektspositioner (Askanius & Mylonas, 2015) samt hur våldsbejakande grupper använder internets möjligheter som ett led i utvecklingen av ett större metapolitiskt kultur- och identitetsprojekt (Wåg, 2010).

Dessutom har det under de senaste åren producerats en mängd rapporter på området med olika svenska myndigheter som avsändare – somliga av dessa har ett explicit fokus på just digitala medier, radikaliseringsprocesser och extremism. Det gäller till exempel Statens medieråds (2011) rapport om ”våldsbejakande och antidemokratiska budskap på internet”, SOU-rapporten ”Främlingsfienden inom oss” (SOU 2012: 74) som i mindre utsträckning inkluderar perspektiv på nätbaserade former av organiserad rasism, CATS (2015) kartläggning av ’våldsbejakande islamistisk extremism och sociala medier’ eller den senaste rapporten från FOI (2017) om ’hatbudskap och våldsbejakande extremism i digitala miljöer’.

Detta kapitel har för avsikt att skapa en systematisk kunskapsöversikt över den redan befintliga forskningen om våldsbejakande extremism och dess beröringspunkter med medie- och medieringsfrågor. Samtidigt ämnar det förankra kunskapen mer explicit i kritiska perspektiv från medie- och kommunikationsvetenskapen och därmed historiskt kontextualisera den samtida debatten om detta fält i relation till frågor om mediemakt, propaganda samt politiskt och religiöst motiverat våld.

Kontext snarare än kausalitet – mediefokus snarare än mediecentrism

Frågor om kausala samband mellan våldsbejakande budskap och våld/våldsamt beteende på individ- och samhällsnivå upptog mycket av den tidiga medieforskningen. Ämnet föddes i stor utsträckning ur den numera starkt kritiserade effektforskningstraditionen, som i kölvattnet av andra världskriget försökte avtäckta och förklara hur nazisternas propagandaapparat kunde ha den attraktionskraft och effekt som den hade (Gripsrud, 2001). Under hela 1970-talet och delar av 1980- och 1990-talet stod frågor om fiktionsvåld och så kallat videovåld i centrum för diskussioner om relationen mellan mediering av våldsbejakande och hatfulla *attityder* och *budskap* å ena sidan och

våldshandlingar och våldsutövande beteende å andra sidan. Den tidiga MKV-forskningen, inte minst i Sverige, var starkt präglad av kvantitativa effektstudier som sökte kausala samband om mediepåverkan. Dessa studier, som byggde på stimulus-responsmodeller eller antaganden om kausalitet, kom först att kritiseras av forskare utifrån den så kallade kultiveringsteorin (Gerbner & Gross, 1976) som betonar långsiktiga framför kortsiktiga effekter av medierat våld och våldsbejakande budskap. Men effektteorin har i princip genom hela MKV:s ämnesutveckling problematiserats och självständiga forskningsgrenar, som till exempel kvalitativa publikstudier och medietnografi, har delvis formats i kritisk dialog med effektforskningen i syfte att framhäva och förstå den aktiva, tolkande och medskapande mottagaren.³

De antagligen viktigaste lärdomarna från denna tidiga generation av effekt- och påverkansstudier och de efterföljande årens utveckling av kritisk medieforskning kan därför sägas vara att det inte finns några universella förklaringsmodeller för att förstå mediernas effekter. Gauntlett (1998; 2001) pekar exempelvis på att effektstudier om relationen mellan våld och medier allt för ofta angriper problemet genom att börja i fel ände, det vill säga genom att fokusera på medierna och sedan försöka förklara människors beteende utifrån detta, snarare än tvärtom. Kritiker av effektmodellerna menar därför att forskare snarare bör börja i frågor om våldets sociala natur genom att undersöka, förstå och förklara hur våldet samspelar med identitet, social bakgrund, karaktär, mediepraktiker och så vidare. I mer allmänna termer innebär effektmodellerna att frågor ställs på individsnarare är samhällsnivå och att den bredare sociala kontexten i vilken våld utövas därmed förbises (Gauntlett, 1998:x).

³ Samtidigt finns här en intressant problematik och paradox att lyfta i sammanhanget; Effektforskningen har alltid varit utsatt för hård kritik samtidigt som den alltid haft anhängare och därtill fortfarande bedrivs inom flera olika discipliner. Det finns dessutom en konflikt i relationen mellan å ena sidan en historiskt sett relativt stark efterfrågan på och tilltro till kvantitativa effektstudier bland lekmän och intressenter utanför akademien som letar efter 'enkla' eller klara svar på mediernas påverkan och makt och svårigheterna rent metodologiskt att genomföra tillförlitlig sådan forskning å andra sidan. Ett exempel på hur denna konflikt med jämna mellanrum utspelar sig i den offentliga debatten är den ganska så hätska mediedebatten i 2012 mellan hjärnforskare från Karolinska institutet, som efter en sammanställning av internationell (psykologisk och annan) forskning om dataspelpåverkan drog slutsatsen att det finns starka empiriska bevis för en kausal relation mellan våldskonsumtion och våldsutövande och Statens Medieråd som ifrågasatte dessa resultat (se t.ex. SvD 2012). Denna effektdebatt är alltså fortfarande "levande" och präglar inte bara den inomvetenskapliga dialogen i vetenskapliga tidskrifter mellan experimentell, kvantitativ och kvalitativ forskning, naturvetenskaperna och samhällsvetenskaperna men också delvis debatten i medier.

Enkelt uttryckt går det alltså inte att peka på medieeffekter eller entydiga kausala samband mellan varken analoga eller digitala medier och våldsbejakande extremism. Alla fall måste förstås i sin historiska, sociala, ekonomiska, politiska och kulturella *kontext*. En sådan förståelse av kontext kräver djupgående, kvalitativ forskning, tvärvetenskaplighet och metodtriangulering. Det kräver ett långsiktigt och fördjupat engagemang i forskningsfrågor och -områden, inte fler deskriptiva kartläggningar eller mätningar.

En av de i dag mest framträdande formerna av extremism som också samtidigt har en stor närvaro online är den våldsbejakande radikala nationalismen.⁴ Om vi använder denna form av extremism som utgångspunkt för att illustrera ovanstående resonemang är forskare alltså överens om att internet aldrig *skapar* rasistiska åsikter och främlingsfientlighet. Däremot kan olika digitala teknologier och nätbaserade forum där rasismen får fritt utrymme vara med och *uppmuntra* och *förstärka* människors redan befintliga rasistiska världsbild och föreställningar. Medier används av dessa aktörer i syfte att mobilisera, organisera och kommunicera och i enstaka fall även i det explicita syftet att uppmuntra till faktiska våldshandlingar. Medierna är dock aldrig den enda orsaken till eller den direkta vägen in i radikaliserings. Dessa poänger har också gjorts i relation till betydelsen av onlinemedier, och i synnerhet sociala medier när det gäller den senaste utvecklingen av takfir-rörelsen⁵, där IS förmåga att strategiskt använda sociala medier fått mycket

⁴ I stället för den mer gängse benämningen högerextremism som utgår från den alltmer problematiska höger-vänster skalan används här benämningen våldsbejakande radikalnationalism som en samlingsbeteckning för ideologier baserade på "föreställningen att ett territorium tillhörande en viss etnicitet, ras eller kultur som med våld behöver försvaras mot andra etniciteter, raser eller kulturer" (FOI 2017, s. 16, se dessutom denna rapport för en mer utförlig diskussion kring GAL-TAN skalan som alternativ till höger-vänster skalan).

⁵ Takfir-rörelsen används här som en samlingsbeteckning för en riktning inom politisk islam som legitimerar användningen av våldsmetoder. Rörelsen innefattar grupper som al-Qaeda och terrornätverket Daesh/Islamiska Staten (framöver förkortat till IS). Religiöst motiverat våld och våldsbejakande extremism förekommer självfallet i ett flertal religioner och är inte avgränsat till denna sunni-muslimska falang. Samtidigt måste aktuella grupper som al-Shabaab, Boko Haram och IS som i dag representerar våldsbejakande takfirism förstås i kontexten av en mycket längre historia och ses i förlängning av olika grupper som tidigare har hämtat legitimitet för våldsdåd ur en salafistisk tolkningstradition inom sunnislam. I detta kapitel diskuteras dock uteslutande empiriska studier som fokuserar på terrorgruppen IS eftersom de i nuläget är den mest aktiva gruppen som bedriver våldsbejakande extremism med religiösa förtecken och därtill anses utgöra det största hotet i Sverige och resten av västvärlden. Se dessutom Mohammad Fazlhashemis (2017) bidrag om teologisk-ideologiska dimensioner av våldsbejakande extremism i denna publikation för ytterligare diskussion och begreppsutredning kring den takfir-jihadistiska idétraditionen och den historiska utvecklingen av den nuvarande takfir-rörelse i Syrien och Irak.

uppmärksamhet (se t.ex. Holt et al., 2015; Farwell, 2014; Ingram, 2015) – ofta på bekostnad av den större frågan om hur globala medier genom en intensiv bevakning av deras aktiviteter har gett IS en plattform för att sprida våldsbejakande budskap och få uppmärksamhet.

Dessa poänger kan tyckas banala, men faktum är att tekno-deterministiska föreställningar och antaganden om mediers makt och effekt fortfarande präglar inte bara den offentliga debatten om dessa frågor men också forskning inom fält som säkerhets- och terrorstudier samt socialpsykologiska och beteendevetenskapliga perspektiv på våldsbejakande extremism och digitala medier. Mångfalden i forskningen kring digitala medier och våldsbejakande extremism och intresset för denna fråga från många olika discipliner är produktiv, men problem uppstår när empiriska studier om exempelvis sociala medier och våldsbejakande extremism inte förankras i den befintliga kunskap som producerats inom decennier av medie- och kommunikationsvetenskaplig forskning. Ett aktuellt exempel som kan vara värt att nämna i sammanhanget är CATS-rapport från 2015 om våldsbejakande islamisk extremism och sociala medier. Den innehåller inte en enda referens till medieforskning och den omfattande forskning som skapats om just sociala medier utan hänvisar utslutande till perspektiv och litteratur från terror-, konflikt- och säkerhetsstudier. Förutom att bidra till en forskningsmässig isolering och ett ”silo-tänkande” inom den akademiska debatten skapar detta också en historielöshet i det sätt som politiskt och religiöst motiverat våld sätts i relation till medier.

Ett annat återkommande problem i studier om digitala medier är *mediecentrism* som begränsar forskningens förklaringsförmåga/stringens och förmåga att generera holistiska kunskaper om de komplexa samspel som sociala rörelser, medieteknologier och -praktiker ingår i. Precis som i fallet med teknologisk determinism innebär en mediecentrisk utgångspunkt att man överser med det uppenbara faktum att teknologier alltid *används* och *formas* av människor (Archetti, 2015:50). En av medie- och kommunikationsvetenskapens centrala idéer är därför att medierna utgör en faktor/dimension som måste förstås och studeras i relation till en rad andra faktorer och variabler, ur ett holistiskt perspektiv. Mediecentrering präglar delvis befintliga studier om digitala medier och våldsbejakande extremism. Detta gäller i synnerhet studier inom terror- och säkerhetsstudier präglade av en teknologicentrerad infallsvinkel. Metaforer och uttryck som

'hashtag terror' (Anti-Defamation League, 2014), 'YouTube fascism' (Ekman, 2014), "nätet som ett virtuellt träningsläger", (Stenersen, 2008) eller 'YouTube-effekten' (Andre, 2012) är visserligen klatchiga slagord som förmår fånga läsarens uppmärksamhet men använda som analytiska ingångar och antaganden riskerar de att ge en felaktig och simplifierad bild av teknologins betydelse. Samtidigt utpekar och utskiljer man med dessa begrepp enskilda plattformar i stället för att se på det samlade spektrum av kommunikationsteknologier och mediepraktiker och hur dessa spänner över båda analoga och digitala rum. Inom kritisk medie- och kommunikationsvetenskaplig forskning insisterar man därför på att det är möjligt att vara "mediefokuserad utan att vara medicentrisk" (Kaun, 2016: 31). I relation till forskningen om medie- och kommunikationsteknologier i frågor om radikaliserings och våldsbejakande extremism kan detta perspektiv alltså ses som en uppmaning att inte isolera eller överskatta mediernas roll i dessa processer.

En annan central käpphäst inom medieforskningen är poängterandet av att en analys av medietexter och budskap aldrig kan ge kunskap om mottagarens reception och förståelse av dessa texter. Det kan därför i sammanhanget vara värt att påpeka vikten av att undvika att göra anspråk på mottagningsprocesser och effekter av våldsbejakande budskap när det inte finns empiriska belägg för detta. Om det är medietexter och budskap som analyseras inom ramen för en viss studie kan denna göra anspråk på att bidra med kunskap om hur detta material genom sitt tilltal och *utformning* försöker till exempel skapa rädsla, konstruera fiendebilder eller värva sympatisörer, och möjligen också ge underlag till kvalificerade gissningar kring rekryteringspotentialen hos materialet. Dock kan vi aldrig uttala oss om hur texten eller budskapet rent faktiskt mottages, uppfattas och införlivas. För detta krävs andra metoder och annat material. Många års publik- och receptionsforskning har visat att det inte finns någon klar koppling mellan inkodning (från producentens håll) och avkodning (hos mottagaren) av medierade budskap. Inom receptions- och tolkningslära används begrepp som "den gynnande/förhandlande/oppositionella mottagaren" (Hall, 1980), "modelläsaren" (Eco, 1979) och "den föreställda publiken" (se t.ex. Marwick & Boyd, 2010) för att indikera de begränsningar som finns i textanalytiska metoder i frågor om publiken. Med dessa historiska insikter och observationer från tidigare studier är det möjligt att

problematisera de ihållande antagandena inom delar av den samtida litteraturen rörande relationen mellan digitala medier, medieinnehåll och – budskap å ena sidan och radikaliserings- och våldsbejakande extremism å andra sidan.

Digitala medier, online-radikaliserings- och våldsbejakande extremism – lärdomar från medie- och kommunikationsvetenskap och studier i nya sociala rörelser samt skärningspunkten mellan dessa

Betydelsen av online-interaktioner och digital propaganda i radikaliseringsprocesser är ett högst omdiskuterat och omtvistat ämne som har genererat en mängd litteratur från olika discipliner och utifrån olika metodologiska ramverk (Meleagrou-Hitchens & Kaderbhai, 2017). Det finns dock ingen vetenskaplig konsensus om definitionen av begreppet radikaliserings- (della Porta & Lafree, 2008; Sedgewich, 2010). Detta har naturligtvis konsekvenser för vår förståelse av vad som i sin tur omfattas av begreppet online-radikaliserings-, som omges av lika delar förvirring och oklarhet. Om vi börjar med radikaliseringsbegreppet kan vi generellt sett göra en distinktion mellan definitioner som pekar på så kallade ”grundläggande orsaker” (så kallade root cause explanations) så som fattigdom och förklaringsmodeller som viktiga relationella och kontext-specifika samspel mellan en rad olika faktorer som socialiseringsprocesser, ideologi, identitet, ledarfigurer och tillgång till propaganda. Alimi, Bosi, & Demetriou (2015:13) beskriver radikaliserings- in i våldsbejakande extremism som ett resultat av komplexa ”nät av relationella mönster och praktiker som formar och är format av interaktioner mellan olika aktörer som är involverade i konflikter samt av omgivande och till tider oförutsägbara händelser och omständigheter”. En sådan definition står alltså i kontrast till förklaringsmodeller som bygger på en föreställning om ’grundläggande orsaker’, vilka är mer utbredda inom terrorstudier (se t.ex. Kundnani, 2012; Korteweg et al., 2010). Med en sådan relationell förståelse av radikaliseringsprocesser och våldsbejakande extremism måste alltså sociala mediars roll förstås som en del av ett komplext samspel av faktorer och aldrig i isolation.

Kritisk forskning från ett relationellt perspektiv på mediars roll i hur, när och varför politiska rörelser och grupperingar utvecklas mot att bli alltmer våldsamma hittar vi bland annat i mötet mellan MKV och studier i sociala rörelser (social movement studies, SMS) som

under de senaste åren har visat på de fruktbara forskningssynergier som uppstår i samspelen mellan teorier om proteströrelser, aktivism, medier och online-deltagande från dessa ämnen (se t.ex. Mattoni, 2012; Kavada, 2016). Dialogen mellan de två forskningsfälten fick fart i samband med övergången från det analoga till det digitala medielandskapet i slutet av 1990-talet och de nya möjligheter för kommunikation, samverkan och organisering som nya digitala medier skapade för politiska aktivister världen över. Historiskt sett har dock i synnerhet sociala rättviserörelser och gräsrotsrörelser involverade i miljö- och klimataktivism uppmärksammats när det rör digitala mediars inflytande på politisk mobilisering, kollektivt identitetsskapande och antagonistiska aktionsformer på den icke-institutionella spelplanen. Kring millennieskiftet hyllades internet och nya digitala medier för sin demokratiska potential och som effektivt verktyg för transnationella miljö- och sociala rättviserörelser i deras strävan efter global rättvisa (uppkomsten av sociala medier som Facebook och Twitter i mitten av 2000-talet gav upphov till en ny våg av hyllningar av onlinemediernas potential rörande politiskt engagemang och aktivism världen över (se t.ex. Shirkey, 2008; Castells, 2009).

Den samtida forskningen om sociala rörelser och sociala medier präglas av en mer dämpad och nykter retorik kring digitala mediars möjligheter och begränsningar i sociala och politiska förändringsprocesser samtidigt som ljuset alltmer riktas på frågor om hur nätet och nya medier även används av antidemokratiska och regressiva krafter som exempelvis aktörer inom våldsbejakande radikalnationalism (Askanius & Mylonas, 2015; Ekman, 2015, 2017). Under många år har grupper och nätverk inom denna falang behandlats som relativt små och marginaliserade "anti-offentligheter" (Cammaerts, 2007; Atton, 2006) som främst varit aktiva i slutna och obskyra hörn av nätet. Benämningar som "nätets mörka sida" (se t.ex. Caiani & Perenti, 2009; Ekman, 2014) eller "internets undervegetation" (Holt, 2016) avspeglar hur man länge har betraktat dessa grupper som oroväckande, men relativt marginella och fragmenterade aktörer med liten förmåga att mobilisera varaktiga sociala rörelser kring sina hatbudskap.

Kritiska medieperspektiv på den våldsbejakande radikalnationalismen

I takt med att främlingsfientlighet, negativa attityder, diskriminering och explicit rasism mot rasifierade grupper, i synnerhet muslimer, har blivit en allt mer normaliserad och synlig del av den offentliga sfären i Sverige liksom i Europa i stort (Ekman, 2014; Lindekilde, 2014) har den akademiska uppmärksamheten också alltmer riktats emot den våldsbejakande radikalnationalismen som uttryck för en transnationell social rörelse (se t.ex. Caiani, della Porta & Wagemann, 2012; Simpson & Druxes, 2015). Detta gäller inte minst i relation till frågor om digitala mediers roll i tillväxten av denna rörelse och de möjligheter för propaganda, debatt, intern kommunikation och organisering som internetet erbjuder dessa aktörer. De senaste årens utveckling indikerar att den våldsbejakande radikalnationalismens närvaro på nätet inte längre kan förstås och avfärdas som enstaka och fragmenterade anti-offentligheter utan snarare bör ses som ett professioniserat nät av allt starkare och mer högljudda motoffentligheter. Behovet av mer kunskap på området är därför stort. Nedan utvecklas en översiktlig redovisning av befintliga studier på området i syfte att synliggöra kunskapsluckor och ge förslag på vidare forskning.

Ur ett svenskt perspektiv erbjuder Deland, Hertzberg & Hvitfeldt (2010) med sin antologi *Det vita fältet* ett omfattande bidrag till den vetenskapliga forskningen om högerextremism. Även om medieperspektivet inte är i huvudfokus finns det inom ramen för denna antologi bidrag som specifikt behandlar internets betydelse för den högerextrema rörelsens rekryterings- och propagandamöjligheter. Lundquist (2010) placerar till exempel bloggportalen motpol.nu inom kontexten av det större svenska medielandskapet. Welk (2010) vänder i sitt bidrag blicken mot Tyskland i en analys av högerextrema kvinnors kommunikationsstrategier såsom de tar sig uttryck på GDFs (Gemeinschaft Deutscher Frauen) hemsida och tillhörande Mödraforum. Med denna empiriska fallstudie tillför hon därmed ett genusperspektiv på området och bidrar till ofta förbisedda frågor om kvinnligt deltagande i högerextrema miljöer (Blee, 1991, 2002) samt högerextremismens kvinnosyn (Horsti, 2016).

I samma antologi behandlar också Mathias Wåg (2010) medie-relaterade frågor i sitt bidrag om vit makt-musikscenen och den roll som denna historiskt sett har spelat i nationalistiskt ”medvetande-

görande” av ungdomar i Sverige. Det numera avvecklade musikmagasinet *Nordland* lyfts här fram som särskilt betydelsefull i utvecklingen av den rasistiska undergroundrörelsen i Sverige (Löow, 2000) och som ett alternativmedium som under 1990-talet kom att placera Sverige på världskartan för vit makt-musik. Musiken som medium visade sig under den här perioden enormt effektiv i den betydelsen att den hade stor genomslagskraft hos ungdomar i jämförelse med andra former av propaganda och nådde betydligt fler än andra mer traditionella former av opinionsarbete (Wåg, 2010:99–100). Med denna historiska kontextualisering riktar Wågs studie uppmärksamheten mot den idémässiga och politiska kontinuiteten som finns mellan dessa tidiga nazistiska musikmedier i Sverige och de uttryck som vit makt-ideologin tar sig i digitaliserad musikproduktion och -distribution på nätet i dag.

Både Löows (2000) och Wågs (2010) forskning om musik och politiserade musikscener pekar samtidigt också på vikten av att inte bara fokusera på politisk diskurs och konventionell propaganda, men också granska hur populärkulturella och sociala element kopplade till identitetsskapande (musik, stil, gemensamhetsskapande praktiker, maskulinitet etc.) är särskilt betydelsefulla i rekryteringen inom högerextremistiska miljöer.

Med utgångspunkt i en analys av videoproduktion och distribution inom grupper som Svenska Motståndsrörelsen, Nordiska nationalsocialister och Nordisk Ungdom ger Ekman (2014) insikter om hur YouTube och det digitala videomediet används av våldsbejakande radikalnationalistiska grupper som en arena för att skapa synlighet och uppmärksamhet kring rörelsens kärnfrågor och politiska projekt. YouTube används både i externt syfte, att kommunicera och sprida den kollektiva upplevelsen av våld och hat mot en extern fiende, och fyller samtidigt den interna funktionen att skapa och bekräfta upplevelsen av inom-gruppsslig gemenskap och samhörighet. Medan Ekman visar på de unika aspekterna av videomediet som verktyg för mobilisering och dess affektiva appellform, visar han samtidigt hur YouTube ingår i en bred handlings- och medierepertoar som måste förstås i relation till mer komplexa kommunikationsnätverk och rekryteringsstrategier.

Om vi vänder blicken bort från Skandinavien mot Europa och övriga världen har det producerats ett flertal antologier på området under de senaste åren. ”Mobilizing on the Extreme Right in Germany,

Italy and the United States” utgör ett sådant bidrag som hämtar teorier, metoder och analytiska perspektiv från studier i sociala rörelser. Bara ett av bidragen berör dock explicit frågor om digitala medier. Det gäller della Porta och Wagemann (2012) som i sin studie av online-nätverkande använder mjukvaruassisterad nätverksanalys av webblänkar för att identifiera de primära och mest aktiva organisationerna i de tre länderna och undersöka hur nätet skapar infrastrukturer för att skapa samhörighet, kommunikation och samarbete för organisationer i och mellan dessa länder.

En annat nutida bidrag som däremot explicit tar avstamp i frågor om digitala medier i relation till tillväxten av extremhögern i västvärlden är Simpson och Duxies (2015) bok ”Digital Media Strategies of the Far Right in Europe and the United States”. Här behandlas dock inte bara utomparlamentariska strömningar utan också de parlamentariska aktörer som alltmer gör inträde i maktens korridorer runt omkring i europeiska länder. Precis som della Porta och Wagemann (2012) betraktar den ökande populariteten och valframgångarna för Europas högerpopulistiska partier å ena sidan och ökningen av antalet attacker och våldshandlingar mot etniska minoriteter å den andra ”som en del av samma sociala och kulturella trend” drar denna antologi paralleller mellan de olika uttryck som den radikala nationella extremismen tar sig på den parlamentariska respektive utomparlamentariska politiska arenan. Mazurski (2015) analyserar exempelvis Sverigedemokraternas kontroversiella kampanjfilmer som censurerades av SVT under valrörelsen 2010 och undersöker hur dessa former för politisk kommunikation markerade ett skifte i och en radikaliserings av anti-immigrationsretoriken i den offentliga debatten. Ytterligare andra presenterar liknande resultat och erfarenheter från länder som Grekland och Ungern där partier som Gyllene Gryning och Jobbik varit med om att bidra till normaliseringen av och till viss del institutionaliseringen av nynazistisk och fascistisk retorik och hatbrott (se t.ex. Kompatsiaris & Mylonas, 2015).

Kritiska medieperspektiv på våldsbejakande extremism inom takfir-rörelsen

I nuläget finns relativt lite egentlig medieforskning om takfir-rörelsens senaste utveckling. En mängd litteratur från terror- och säkerhetsforskare har däremot under senaste åren behandlat mediefrågor.

Stern och Berger (2014) berör i deras bok IS förmåga att skapa kraftfulla budskap och berättelser designade för viral spridning på nätet och hur organisationens skicklighet att använda sociala medier på strategiskt och professionellt sätt har vänt upp och ned på de traditionella rekryteringsmetoderna inom religiöst motiverad extremism. Samtidigt drar de slutsatsen att det just är dessa medie-strategier som är orsaken till att tusentals krigare och andra frivilliga har anslutit sig till rörelsen.

Övrig central litteratur på området är ofta skriven av journalister eller säkerhetsexperter som har varit eller är i regionen och ger en god inblick i hur IS som organisation ideologiskt kunnat växa fram (Hall 2015), den geopolitiska kontexten i dag (Napoleoni, 2014) samt organisationens strukturella uppbyggnad, inklusive möjligheter och strategier för rekrytering via digitala medier (Atwan 2015; al-'Ubaydi et al., 2014).

Den empiriska forskningen om digitala mediers roll i våldsbejakande och religiöst motiverad extremism i takfir-rörelsen är framför allt präglad av ett fokus på enskilda plattformar och fallstudier av enstaka aktörer, under senaste åren primärt IS. Studierna tenderar att ta utgångspunkt i stora kommersiella plattformar som Twitter, Facebook eller YouTube. Även här ser man sällan studier som tar ett helhetsgrepp på terrorgruppen försöker förstå och contextualisera olika uttrycksformer, kanaler och strategier inom ramen för den bredare medieekologin av intimt sammankopplade digitala och analoga medier, offline- och online-rum, men också komplexa interaktioner mellan individer, sociala rörelser och teknologier.

Som IS' främsta distributör av propaganda riktad mot en västlig publik på bland annat engelska, franska och tyska är Al-Hayat en central aktör att förstå i sammanhanget. Detta professionella mediecenter och PR-apparat är en viktig producent av digitalt medieinnehåll, inte minst vad gäller onlinevideor. IS propagandavideor är uppbyggda runt religiösa budskap, symbolik och bildspråk, men det finns väldigt lite egentlig forskning som empiriskt kan belägga att just religion är den primära drivkraften som motiverar människor att ansluta sig till nätverket eller utöva våld och terrorbrott i dess namn och än mindre forskning om vilken roll online-videor och andra sociala medier egentligen spelar i detta. Den senaste forskningen från ICSR (2016) visar snarare att de 79 informanterna från fem europeiska länder som studien bygger på "inte rekryterades genom inter-

netpropaganda, utan genom sociala nätverk och vänskapskretsar” (s. 27). Forskning på just innehållet i IS’ propagandavideor lyser, kanske av naturliga skäl, fortfarande med sin frånvaro. Bortsett från till exempel översiktlig analys av de olika former av berättelser som återfinns i IS propaganda (Winter, 2015) finns också ett fåtal studier om IS’ visualisering av och visuella strategier kring religiöst motiverat våld. Friis’ studie från 2015 fokuserar exempelvis specifikt på hur avrättningsvideor (”beheading-videos”) sprids och uppnår synlighet på video-delningsplattformar som LiveLeak, YouTube och sajter som BareNakedIslam och Syrian Fight. Med deras omfattande spridning och förmåga att synliggöra det brutala våldet inom modern krigsföring blir dessa videor strategiska vapen i händerna på sina producenter. Friis lyfter i sin analys dessutom frågor om hur dessa avrättningsvideor fungerar som ”visuella fakta och bevismaterial” i händerna på de politiska makthavare i västvärlden som advocerar intensifierad militära interventioner i ”kriget mot terror” (Friis, 2015:727).

Utöver onlinevideors form och distribution på kanaler som YouTube har också den sociala medieplattformen Facebook varit föremål för analys. Där integreringen av Facebook i kommunikations- och aktionsrepertoarer inom den våldsbejakande radikalnationalismen är relativt väldokumenterad och utforskad pekar Gustafsson (2015) på en kunskapslucka när det kommer till den roll som Facebook spelar för rekryteringen av ”krigare” till IS. Hans analys av sju svenskspråkiga profiler och grupper undersöker i detalj de olika motiv och orsaker som dessa aktörer åberopar i legitimeringen av våld. Facebook är också i sökljuset i en annan nyligen publicerad studie om hur så kallade ’cloaked’, det vill säga maskerade, Facebook-sidor – i en dansk kontext – används för att distribuera islamistisk propaganda av invandringsfientliga och islamofobiska grupper i landet i syfte att sprida desinformation, hatbudskap, framprovocera rasistiska och antimuslimska reaktioner och därmed bidra till osäkerhet, oro och konflikt i den generella befolkningen i frågor om flyktingar och invandring (Farkas, Schou & Neumeyer, 2017). Här är det alltså tal om aktörer i Danmark som med falska Facebook-identiteter utger sig för att vara danskspråkiga jihadisterna som kämpar för att islamisera landet ”inifrån” och införa Sharia-lagstiftning.

Twitter är utan tvekan det mest populära sociala mediet bland IS-krigare och anhängare som inte bara använder mikroblogg-tjänsten för att sprida propaganda och rekrytera potentiella anhängare

utan också som ett effektivt PR-verktyg för att uppnå synlighet och medieuppmärksamhet i den internationella pressen. Twitter är därför också den plattform som har ägnats mest uppmärksamhet från vetenskapligt håll (se t.ex. Carter et al., 2014; Bradford et al., 2015; Hughes & Vidino, 2015; Pearson, 2015). Denna forskning visar två viktiga och ofta översedda distinktioner i IS användning av Twitter. För det första kommer en stor del av twitteraktiviteten inte från krigare i Syrien och Irak utan från IS-konton som tillhör anhängare/sympatisörer i olika europeiska länder – så kallade ”distributörer” som spelar en central roll i gruppens kommunikativa infrastruktur och spridningen av material i globala nätverk.

Berger (2015) uppmärksammar dessutom skillnaden mellan Twitters roll i rekrytering respektive radikaliseringsprocess – en annan distinktion som ofta lämnas obeaktad. Flera studier indikerar att centrala delar av radikaliseringsprocessen äger rum online medan själva rekryteringen (vilket i första hand kan innebära att ta steget till träningsläger) först inträffar efter de första egentliga fysiska ansikten mot ansikte-mötena, alltså i offline-sammanhang (Neumann et al., 2007). Bergers (2015) studie av 1600 Twitter-konton visar hur radikaliseringsprocessen och rekrytering utspelar sig i en stegvis process, från radikaliseringsprocess till rekrytering, där olika medier har olika funktioner. Under de inledande faserna interagerar IS med potentiella anhängare på Twitter i form av ’re-tweets’ och ’favorites’ som ett sätt att visa erkännanden i de första faserna av rekryteringsprocessen samtidigt som ”aspiranternas” aktivitet på nätet noga övervakas. Senare omsluts aspiranter av en mindre gemenskap på Twitter där de bombarderas extensivt med tweets och långsamt uppmanas att isolera sig från andra, i synnerhet de som följer kanaler/konton med mer mainstream-tolkningar av islam. Först i de senare stadierna av denna process bjuds potentiella anhängare in i stängda kommunikationskanaler som meddelandeappen Telegram där de uppmanas att göra hijrah (migrera till det proklamerade kalifat) eller utföra terrorangrepp på europeisk mark (Bergers, 2015:22). Eftersom konton snabbt stängs ner av Twitter använder sig IS alltmer av hashtaggar när de sprider sitt material. På så sätt blir tweets sökbara och lätta att hitta samtidigt som hashtaggar inte kan stängas ned på samma sätt som konton (FOI, 2017).

Under senaste åren, där IS vuxit fram och uppnått internationell uppmärksamhet inte minst på grund av förmågan att professionellt och effektivt använda sociala medier, har samspelet mellan digitala

medier, radikaliserings och religiöst motiverad våldsbejakande extremism på allvar hamnat i det akademiska strålkastarljuset och är i dag ett snabbt växande forskningsfält. Detta fält präglas dock av fragmentariska och ad hoc-genomförda analyser som tar utgångspunkt i enskilda digitala plattformar eller nätverksanalys av enskilda gruppers kommunikationsnätverk och -strategier. Också inom detta område kännetecknas den publicerade forskningen av säkerhets- och terrorstudier. Det behövs med andra ord mer empirisk forskning från flera vetenskapliga håll om kommunikationsstrategier, budskapens utformning och innebörd, hur dessa budskap cirkulerar, och framför allt hur dessa tolkas och införlivas för att kunna underbygga och stärka preventiva satsningar. Det gäller inte minst i relation till att motivera och informera de preventiva projekt som försöker förebygga och avradikalisera med hjälp av så kallade mot-narrativ och digitala kampanjer i syfte att bekämpa våldsbejakande extremism i och med hjälp av onlinemedier (se t.ex. Beutel et al., 2016).

Kunskapsluckor av vikt för området

Två områden förefaller vara särskilt viktiga att adressera och stärka i syftet att fördjupa kunskapen och höja forskningskvaliteten i frågor om medier och våldsbejakande extremism: det gäller behovet att stärka a) kritisk forskning om digitala medier och VBE ur ett holistiskt och djupgående inifrånperspektiv och b) journalistikvetenskap som behandlar beröringspunkter mellan samhällsjournalistik, mot-offentligheter och våldsbejakande extremism. Avsnittet avslutas med ett resonemang om vikten av att kritiskt reflektera över begrepp som extremism och radikaliserings och deras användbarhet i vetenskapliga sammanhang samt när de görs till utgångspunkt för konkret myndighetsutövning.

Behov av kvalitativ, kritisk forskning om digitala medier och våldsbejakande extremism i ett ständigt föränderligt medielandskap

Under de senaste åren har ett generationsskifte ägt rum från relativt statiska så kallade "hatsajter" till mer dynamiska sociala medier och snabba/flyktiga kommunikationsplattformar, som exempelvis Snapchat och Kik. I övergången från web 1.0 (ett nät som möjliggör inter-

aktivitet) till web 2.0 (ett nät som möjliggör deltagande, nätverkande och användargenererat innehåll i kollaborativa processorer) har också våldsbejakande extremism blivit synligare. Forskare pekar på att organiserade rasister till exempel under senare åren har flyttat sina aktiviteter från enskilda hatsajter och centraliserade webforum (som till exempel Van Guard News Front, The Daily Stormer och Stormfront som under 2000-talet hade stort inflytande i vitmakt-miljöer, se bl.a. Caren, Jowers & Gaby, 2012) till att alltmer kommunicera genom mobilappar som Kik och Snapchat samt mainstream sociala medier som Facebook och YouTube (Burke & Goodman, 2012). Internationellt är också 4chan och Reddit precis som diskussionsforumet Flashback i Sverige centrala arenor för hatbuskap och våldsbejakande extremism i digitala miljöer.⁶ Dock finns det väldigt få studier som tar tag i de utmaningar som dessa nya uttrycks- och kommunikationsformer innebär i förhållande till att omdefiniera medieforskningens analysobjekt, forskningsfrågor och -metoder. Det finns exempelvis i nuläget bara ett fåtal publicerade studier om IS propaganda på meddelandeappen *Telegram* trots den centrala roll som meddelandeappen för tillfället spelar inom nätverkets bredare kommunikationsrepertoar (Prucha, 2016). Det här beror inte bara på svårigheter att få tillgång till empiriskt material utan också på materialets flyktiga natur. Andra meddelandeappar, som nämnda Kik och Snapchat, är så kallade efemära medier där innehållet inte lagras, utan raderas omedelbart efter "användning". Detta innebär naturligtvis vissa utmaningar för forskare som vill insamla och studera empiriskt material från dessa medier. Samtidigt erbjuder också denna utveckling mot flyktigt, användargenererat innehåll i alltmer "öppna" och tillgängliga rum vissa möjligheter ur ett forskningsperspektiv.

Möjligheter för djupgående forskning med ett inifrånperspektiv

Ekman beskriver i kartläggningen av våldsbejakande budskap på nätet (Statens Medieråd 2011) hur internet har undanröjt de hinder som tidigare existerade i den sociala kontakten mellan extremismrörelser

⁶ Det är i sammanhanget viktigt att påpeka att sajter som 4chan och Reddit inte i utgångspunkten är renodlade forum för främlingsfientlighet och rasism. Men även om de innehåller diskussionstrådar och intressegrupper om allt mellan himmel och jord har en relativt stor del av innehållet här ockuperats av hatbudskap och våldsbejakande uttrycksformer.

och potentiella sympatisörer. Där det tidigare krävdes att enskilda personer tecknade prenumerationer på tidningar och nyhetsbrev, eller fysiskt besökte en viss plats för att en konkret kontaktyta skulle uppstå, möjliggjorde nätet nya och enklare former att komma i kontakt med aktiva i den högerextrema miljön. Sociala medier har undanröjt ännu fler av dessa hinder.

Den begränsade men växande forskningen om exempelvis organiserad rasism behandlar generellt sett dessa grupper och nätverk med en viss analytisk distans och anlägger ett utifrånperspektiv. Även den kritiska forskningen som bygger på teorier kring extremistiska sociala rörelser utveckling och mekanismer präglas till viss del av att vara skrivbordsundersökningar som bygger på sekundärt material eller studier på makronivå utifrån vad Goodwin (2006) kallar 'externalistiska' perspektiv där dessa rörelser vanligtvis betraktas som en stängd miljö dit forskare inte har tillträde.

Emellertid har utvecklingen också inneburit större tillgång för forskare till tidigare slutna rum. En av de möjligheter denna förflyttning till alltmer mainstream-inriktade och semi-offentliga rum på nätet erbjuder är att även forskare får access till, och kan uppnå insikter om, de aktiviteter, diskussioner, organiseringsformer, nätverksstrukturer och informationsflöden som tidigare utspelade sig bakom stängda dörrar eller inom det så kallade *deep-* eller *darkweb*.⁷ Med utvecklingen och förfinandet av nya forskningsmetoder inom till exempel digital etnografi uppstår nya möjligheter att anlägga ett "inifrånperspektiv" och uppnå insikter kring grupperns inre dynamiker, organisationsformer, motivationsstrukturer och trossystem.

Det finns i dag ett växande intresse för att använda etnografiska metoder i studier av ultrakonservativa och radikalnationalistiska miljöer (se t.ex. Blee, 2002; 2003; 2007), trots de många svårigheter och etiska problem som kan uppstå genom etnografisk observation och fältarbete. Kathlyn Blee m.fl. efterfrågar därför fler studier som undersöker dynamiker och identitetsprocesser inom dessa rörelser på mikro- snarare än makronivå. En möjlig insats från ett medie- och kommunikationsvetenskapligt perspektiv vore därför att nyttja perspektiv och metoder från digital etnografi som öppnar nya möjlig-

⁷ Deep web används för att beteckna de delar av internetet som inte är sökbara eftersom de inte indexeras av sökmotorer som Google, Yahoo osv. Dark web är däremot en mindre del av the deep web som förutom att vara otillgängliga med vanliga browsers också kräver speciell krypteringssoftwares och en så kallade TOR webbläsare som säkrar användare full anonymitet.

heter för att studera digitala mediers roll i våldsbejakande extremism, konflikt och krig ur ett djupgående "inifrånperspektiv" (Hirvonen, 2013). Med digitala mediers allestädesnärvaro i sociala, kulturella och politiska processer i dag har metodmässiga innovationer som digital etnografi, 'sociala medier-etnografi' (Postill & Pink, 2012) samt 'etnografi på distans' (Gray, 2016; Postill, 2016) alltmer kommit att betraktats som oundgängliga metoder inom humaniora och samhällsvetenskap. Digital etnografi är en flexibel och processororienterad cocktail av kvalitativa metoder där nätbaserade deltagande observationer ofta intar huvudrollen. Våldsbejakande extremism har sällan studerats med detta kvalitativa angreppssätt som erbjuder nya möjligheter att närma sig området med en kombination av verktyg och insamlingstekniker (Conway, 2017) samt andra kvalitativa metoder som erbjuder holistiska inifrånperspektiv såsom djupintervjuer, livshistoriska intervjuer och narrativanalys. I detta sammanhang är det värt att framhäva ett antal studier som behandlar svårfångade frågor om kulturskapande dimensioner och gemenskapsbildning inom extremistiska miljöer på föredömliga sätt. Det gäller till exempel Kimmels (2007) studie om föreställningar om maskulinitet och könade ritualer och dynamiker inom den nynazistiska rörelsen i Skandinavien, som bygger på semistrukturerade djupintervjuer med ex-nazister inom det svenska EXIT-programmet. Ett annat exempel är Linden och Klandermans (2007) studie som bygger på livshistoriska intervjuer med så kallade återvändare och/eller avhoppare från den högerextrema miljön i Nederländerna. Dessa metoder är båda resurs- och tidskrävande, men kan med fördel användas som ett alternativ eller komplement till mer traditionell forskning i ambitionen att fördjupa och vidga vår förståelse av de mikroprocesser som är involverade i radikaliseringsdynamiker på grupp- och individnivå.

Behov av kritisk forskning om journalistiska gestaltningar av våldsbejakande extremism

Ofta är det digitala medier och i synnerhet sociala medier som står i centrum för diskussioner om våldsbejakande extremism och radikaliseringsprocesser. Mer sällsynt är däremot att ställa dessa fenomen i relation till kritiska frågor om det bredare medielandskapet inom vilket våldsbejakande extremism utvecklas och de strukturer i

det traditionella mediasystemet (på produktions- och diskursivnivå) som skapar jordmån för dess fortsatta existens.

Journalistikvetenskap, som är starkt besläktad med medie- och kommunikationsvetenskap, är ett kritiskt område för den kunskapsproduktion om relationen mellan medier och politisk opinionsbildning som på ett indirekt sätt berör frågor om utvecklingen av våldsbejakande extremism. Dels behandlar journalistikforskningen de utmaningar som den etablerade journalistiken står inför när det gäller bevakning och hantering av nyheter om de extremistiska rörelser och högerpopulistiska politiska partier, som under de senaste åren alltmer har blivit en del av det etablerade partipolitiska systemet i Europa (Lentin & Titley, 2009; Yilmaz, 2012). Dels lyfter journalistikforskningen också frågor om hur ökad extremism och polarisering i samhället kan förstås mot bakgrund av och som en konsekvens av alltmer fragmenterade offentligheter och ett polariserat debattklimat. Vi vet fortfarande för lite om konsekvenserna av att nyhets- och samhällsjournalistiken alltmer filtreras och konsumeras genom sociala medier. Denna utveckling har kritiserats för att skapa slutna "ekokammare" som ökar polariseringen och skapar självrefererande "åsiktsbubblor" med förödande konsekvenser för debattklimatet, inte minst i onlinediskussionsforum, kommentarsfält och på sociala medier (se t.ex. Wojcieszak, 2010). Åsiktsbubblor (som inom psykologin benämns som *konfirmeringsbias*) anses skapa just polarisering och antagonism i den bredare befolkningen, vilket gynnar våldsbejakande extremism (O'Hara & Stevens, 2015). Därför är journalistiken som forskningsobjekt och -ämne av avgörande betydelse för att förstå den roll som journalistiken och mediasystemet i allmänhet har i frågor om opinionsbildning, debattkultur och agendasättande makt – politisk, medial samt interpersonell – i frågor om exempelvis etnicitet, mångfald, inkludering/exkludering.

Gunilla Hultén (2009; 2016) har med sin mångåriga forskning inom området mångfaldsjournalistik visat på de förödande konsekvenser som ett bristande mångfaldsperspektiv och -förståelse inom journalistikåren kan ha på ett samhälles upplevelse av sammanhållning. Hennes studier visar bland annat hur "traditionella nyhetsmedier ofta ger en missvisande, fördomsfull, konfliktinriktad och ensidig bild av etniska minoriteter" och därmed indirekt bidrar till den invandringskritiska åsiktsbildningen och i förlängningen till mer extremistiska rörelser inom denna falang. Att minoritetsgrupper skildras som ett

problem eller ett hot och ofta förknippas med kriminalitet och våld är inte bara en fråga om att cementera invanda föreställningar och stereotyper, utan utgör ett större demokratiskt problem i samhället (Hultén, 2016). I en relaterad studie av journalistikens roll analyseras publikens uppfattning av nyhetsdiskurser kring radikalisering och terrordåd av jihadistiska grupper i Storbritannien och Frankrike. Här poängterar författarna att massmediernas sätt att gestalta dessa frågor bidrar till en luddighet och växande osäkerhet hos allmänheten kring vad radikalisering egentligen är. Detta resulterar i en persistent men diffus känsla av ett ospecificerat hot, och i slutänden ett tillstånd av permanent "hypersäkerhet" (O'Loughlin et al., 2013). Dessa insikter visar på behovet av en större kunskap om samhällsjournalistiken och hur en förstärkning av båda journalistiken och journalistikforskningen kan vara en indirekt del av lösningen i kampen mot våldsbejakande extremism.

Den våldsbejakande radikalnationalismen i Sverige, som i dag har stor närvaro i digitala miljöer, har under senare åren med betydande framgång lyckats skapa en professionaliserad nyhetsapparat och en alternativ motoffentlighet bestående av alternativnyhetsmedier som *Avpixlat*, *Exponerat*, *Nyheter I dag*, *Fria Tider*, *Samtiden*, *Dispatch International*, *Nordfront*, *Sputnik* och *Nya tider*. Fortfarande finns det dock relativt lite empirisk forskning om hur och med vilka konsekvenser dessa invandringskritiska sajter har tagit en växande plats i det svenska medielandskapet och i offentligheten. Holt (2016) analyserar skillnaderna i nyhetsgestaltningen mellan vad han benämner IAM (invandringskritiska alternativa medier) och traditionella nyhetsmedier. Ett av resultaten från hans analys är att en majoritet av nyhetsartiklarna i IAM-artiklarna innehöll referenser till etablerade journalistiska medier vilket indikerar att de "i hög grad även är beroende av 'gammalmedia' för att ha stoff att skriva om" (s. 168). Holt hävdar samtidigt att IAM inte bara är beroende av traditionella medier utan att analysen även indikerar att IAM påverkar det publicistiska innehållet och redaktionella beslut i frågor kring hur den svenska journalistkåren bevakar områden som etnicitet, migration och flyktingströmmar.

Det går därför inte att isolera digitala kommunikationsformer och sociala medier från frågor om journalistikens gestaltungs- och dagordningsmakt samt de etiska utmaningar som detta fält står inför när det gäller att rapportera om terrorhot, terrorbrott och extremism.

Att förstå relationen mellan medier, (mediering) och våldsbejakande extremism kräver att vi förstår samspelet i den ”politiska kommunikationens trekant” skriver Meleagrou-Hitchens och Kaderbhai (2017:18), dvs. samspelet mellan produktionen och producenterna av våldsbejakande budskap och den etablerade pressens bevakning av dessa budskap och aktörer, samt publiken som konsumerar båda dessa ”texter”. För att kunna infånga denna komplexitet och samspelet mellan medieinnehåll av och om våldsbejakande extremism uppmärksammar flera forskare därför till att vidga det analytiska fokuset till att omfatta tre dimensioner: 1) digitalt medieinnehåll (hemsidor, bloggar, videor, tweets, SNS, osv.) producerat i syftet att propagera och rekrytera; 2) mainstream-mediers bevakning av frågor om radikaliserings-, terrorhot och terrorism (nyhetsartiklar och -sändningar, ”livecast feeds”, etnografiska observationer i redaktionsmiljöer osv.) och 3) denna rapporterings inverkan på publikens förståelse av terrorhotbilder, extremism och radikaliseringsprocesser (intervju-data, dagboksmaterial, enkätdata osv; Awan et al., 2011).

Det finns alltså ett behov av kvalitativ och kritisk medieforskning om våldsbejakande extremism i relation till digitala medier, men denna bör sättas i relation till journalistikens innehåll och praktiker. Endast på detta sätt kan djupgående kunskap om relationen mellan journalistikens medielogiker och gestaltningsmakt, opinionsbildningsprocesser och det bredare politiska debattklimatet skapas. Samhälls- och aktualitetsjournalistiken har en särskild demokratisk uppgift att öppna för och understödja politisk debatt och dialog. Det finns i dag, kanske mer än någonsin, ett behov av en ökad förståelse för journalistikens centrala roll i att hålla det demokratiska samtalet vid liv. Detta behövs, som utredare Annette Novak påpekar i den senaste rapporten från Medieutredningen ”som motvikt mot faktaresistens och populism” (SOU 2016:30).

Om kategoriseringar, etiketter och vikten av kritisk självreflektion

År 2011 publicerades Medierådets rapport ”Våldsbejakande och antidemokratiska budskap på internet”. Författarna av denna kartläggning tar på sig den svåra uppgiften att kartlägga och analysera extremistiska internetmiljöer, med fokus på utformningen och innehållet i politisk och religiös propaganda, samt hur rekryterings-

strategier kan identifieras och förstås i olika kommunikativa sammanhang. Med indelningen i tre delstudier av högerextrema, vänsterautonoma och vad de kallar islamistiska budskap både illustrerar och uppmärksammar rapporten en problematik som återfinns i mycket av den befintliga forskningen, inte minst vad gäller myndighetsrapporter. Författarna hävdar att det ur ett analytiskt perspektiv är problematiskt att dra vänsterradikala och högerextrema över en och samma kam i frågor om våldsbejakande eller antidemokratiska budskap på nätet. Samtidigt kräver uppdraget att man särskiljer budskap som är uppbyggda kring våldsestetik och retorik från de budskap som är våldsbejakande och antidemokratiska i sig, vilket kan vara väldigt svårt i praktiken. Flera kritiska röster har försökt påpeka hur kartläggningar som bygger på definitioner av extremism med utgångspunkt i aktörernas val av metoder oavsiktligt riskerar att utpeka grupper, som förespråkar exempelvis direktaktioner och civil olydnad, som antidemokratiska. Vissa grupper kan på så sätt hamna i kategorin antidemokratisk trots att värderingarna och de ideologiska målsättningarna bakom deras aktioner kan vara att protestera mot demokratiska brister i det befintliga politiska systemet eller att stärka och vidga det demokratiska utrymmet i samhället (för en diskussion av radikaldemokrati se exempelvis Mouffe, 2005). Kategoriseringar som baserar sig på sådana definitioner riskerar därmed att förväxla våldsromantisering, civil olydnad och andra former för konfrontativa och antagonistiska men icke-våldsamma aktionsformer med terrorism och VBE (se bl.a. Hertz, 2016; Löow, Poohl & Mattson, 2013; Boréus et al., 2015; Sörbom & Wennerhag, 2016).

Alltfler forskare menar också att det är problematiskt att dela in och klassificera grupper, personer och ideologier som våldsbejakande, radikala och extrema. Dessa kategorier och klassificeringar konstrueras i relation till vad som anses normalt, vilket alltid är en produkt av den rådande maktordningen i ett samhälle vid en viss tidpunkt. Denna kritik har även lyfts av de forskare som tar på sig uppgiften att operationalisera dessa kategorier i uppdragsforskning för staten (se t.ex. FOI, 2017:67). Här understryks att man med sådana kategoriseringar är med om att konstruera och reproducera den politiska majoritetskulturens normer kring sin egen normalitet

och mittenposition.⁸ De anonyma författarna av FOI-rapporten pekar därför på att vi med den här typen av uppdrag aldrig kan göra anspråk på att ge en uttömmande, heltäckande bild av sociala grupper med hjälp av dessa klassificeringar. Därmed berör de också den normativa utgångspunkt som ligger till grund för den här sortens indelningar och gränsdragningar kring vad som anses vara politiska avvikelser i ett givet samhälle vid en viss tid. Vetenskapen är självklart inte heller neutral i frågan och man skulle därför kunna hävda att det i viss mån är uttryck för bristande förståelse för den egna inomvetenskapliga normativiteten när man inom terrorstudier gör en poäng av att påpeka hur man uteslutande utgår från perspektiv från terrorstudier och andra discipliner som är ”ideologiskt neutrala i innehåll och omfattning” (Beutel et al., 2016: 35).

Till sist kan det alltså vara värt att uppmana forskare inom fältet att ställa kritiska frågor till de inomvetenskapliga och av staten angivna definitionerna av termer som våldsbejakande, extremism, radikaliserings etc., och samtidigt lyfta andra svåra frågor som dyker upp i kölvattnet av implementeringen av dessa definitioner i olika preventiva projekt. En fråga som väcks är till exempel i vilken mån statens satsningar för att bekämpa antidemokratiska krafter på ironiskt vis blir begränsande för det demokratiska utrymmet (jfr Boréus et al., 2015)? En annan fråga gäller huruvida allt som faller utanför de relativt trånga ramarna för hur vi förstår politiskt deltagande och engagemang inom ramen för det liberaldemokratiska styrelseskicket kan anses o- eller antidemokratiskt. Och slutligen, om den liberala demokratimodellen är vår normativa utgångspunkt för gränsdragningar kring vad som är demokratiskt, hur bemöter vi då bäst kritiken kring ”det extremistiska centret” i västliga liberala demokratier (Ali, 2015)? Är det, som vissa forskare hävdar, uttryck för dubbelmoral när ramarna för dessa kategorier markeras av västliga demokratier som själva kan anses lida under ett alltmer krympande utrymme för demokratisk dialog och deltagande och samtidigt inte har lyckats hantera den ekonomiska krisen och en rad andra kriser i Europa (t.ex. den så kallade flyktingkrisen) på ett demokratiskt sätt (se t.ex. Mylonas, 2016)?

⁸ Se även Sörbom och Wennerhags (2016) diskussion av Backes (2010) förståelse av begreppet extremism som ett ’stigmaord’ använt i syftet att markera politiska legitimitetsgränser.

Begrepp som våldsbejakande extremism måste placeras och förstås i ”fältet mellan vetenskap, politik och samhällsdebatt” (Sörbom & Wennerhag, 2016). All kunskap som produceras inom eller med hänvisning till ”våldsbejakande extremism” positionerar sig på olika sätt och med olika agendor inom ett eller flera av dessa områden, vilket man bör ha i åtanke.

Förslag på framtida satsningar på medieforskning om våldsbejakande extremism

Det här kapitlets huvudbudskap kan ses som en uppmaning att främja mer forskning av *kritisk*, *holistisk* och *kvalitativ* karaktär, tre möjliga riktningar som framtida forskningsfinansieringsstrategier i frågor om medier och våldsbejakande extremism med fördel kan inrikta sig mot.

1. För det första bör *kritisk*, dvs. *fri* forskning, med explicit förankring i väl beprövad samhällsvetenskaplig och humanistisk teori få företräde framför deskriptiva kartläggningar och uppdragsforskning. När det kommer till frågor om våldsbejakande extremism i relation till digitalisering, sociala medier och medialiseringsprocesser har medie- och kommunikationsvetenskapen mycket att bidra med. Forskningskvalitén på detta viktiga område kan höjas genom att integrera kritisk medieteorier och de erfarenheter och lärdomar som de senaste decenniernas medieforskning har att erbjuda.
2. När forskningen specifikt rör frågor om online-radikalisering eller digital propaganda är det av vikt att främja forskning som utgår från en *bred och holistisk förståelse av medier och medieringsprocesser*. Holistiska och tvärvetenskapliga forskningsprojekt har fokus på relationella processer och *samspel* mellan digitala och analoga medier, människor och teknologier samt individ- och samhällsdynamiker. Med holistisk forskning menas också en förflyttning från att fokusera på enskilda digitala teknologier och online-plattformar som används i syftet att sprida propaganda och rekrytera, till att i stället ta ett helhetsgrepp på *medieekologier* och *praktiker* som sträcker sig över ett brett spektrum av teknologier, arenor och aktörer, inom ett ständigt föränderligt medie-

landskap. Medieekologiska perspektiv på politiskt våld omfattar komplexiteten av medier som empiriska fenomen och analyserar samtidigt alltid mediespecifika frågor i relation till bredare politiska, sociala, ekonomiska och teknologiska horisonter. Ett helhetsperspektiv innebär dessutom ett uppmärksammande av de strukturella aspekter av det bredare medielandskapet som dessa praktiker ingår i, och deras relation till traditionella medier, den etablerade journalistiken och mediepubliken. Helhetsperspektivet kräver dessutom mer *flervetenskaplig* forskning. Denna kan med fördel integreras inte bara i forskningsdesign, utan också i sammansättningen av forskargrupper, med deltagare från olika humanistiska och samhällsvetenskapliga discipliner (exempelvis statsvetare, sociologer, medievetare, etnologer, kriminologer samt freds- och konfliktvetare). På så sätt gynnas en forskningsmiljö som drar nytta av den rika kunskapen som redan har producerats i frågor om nya sociala rörelser, antagonistisk politik och medier. Den akademiska debatten vidgas därmed till inte bara att utgå från säkerhets- och terrorismstudier som bedrivs inom ramarna för Försvarshögskolans regi m.m. Flerdisciplinära projekt kan på så sätt motverka snäv uppdelning, akademiskt "silo-tänkande", och utvecklingen av ämnesmässiga "ekokammare" i dessa frågor. Den ovan nämnda CATS-rapporten om våldsbejakande islamisk extremism och sociala medier (Gustafsson, 2015), utan referenser till forskning om sociala medier, är ett bra exempel på hur denna tendens på ett beklagligt vis präglar forskningsfronten i nuläget.

3. Forskning som summerar och syntetiserar resultaten från redan befintliga empiriska studier om våldsbejakande extremism har en benägenhet att producera en viss form av distanserad och deskriptiv kunskap ur ett "externalistiskt perspektiv". Forskningsområdet är i stort behov av fler studier med ett kvalitativt "inifrån-perspektiv", som bygger på primärdata insamlat "ute på fältet". Väl beprövade kvalitativa metoder erbjuder djupgående analyser och fokuserar på icke mät- eller kvantifierbara fenomen som *erfarenheter, berättelser, meningsskapande identitetsprocesser* osv. För att kunna genomföra den krävande och omfattande forskningsprocess som etnografiskt fältarbete innebär, behövs ekonomiskt stöd och infrastrukturer till projekt av denna karaktär. Flera resurser kan dessutom riktas mot forskning som initierar samarbeten och bygger broar mellan akademien och aktörer i det omgivande sam-

hället, så som sociala myndigheter, utomparlamentariska organisationer och rörelser, kriminalvården etc. Detta framstår som särskilt viktigt när det gäller kunskapsproduktionen om grupper som är i riskzonen för kriminalisering/radikalisering. I vissa fall kan samverkan och dialog också med fördel inkludera *samarbete med* och *inkludering* av de grupper som utgör föremål för forskningen, till exempel genom djupgående intervjuer, deltagande observationer, digital etnografi, livshistoriska intervjuer etc. I detta fall skulle detta kunna innefatta kvalitativa studier som bygger på intervjuer och samtal med avhoppare och återvändare.

Referenser

- al-Ûbaydi, M., Lahoud, N., Milton, D., & Price, B. (2014). 'The group that calls itself a state. Understanding the evolution and challenges of the Islamic State', The combatting Terrorism Center at West Point, <https://www.ctc.usma.edu/v2/wp-content/uploads/2014/12/CTC-The-Group-That-Calls-Itself-A-State-December20141.pdf> (2017-03-20).
- Ali, T. (2015). *The extremist center: A warning*. London: Verso Books.
- Alimi, E. Y., Bosi, L. & Demetriou, C. (2015). *The dynamics of radicalization: a relational and comparative perspective*. New York, NY: Oxford University Press.
- Andre, V. (2012). 'Neojihadism' and YouTube: Patani Militant Propaganda Dissemination and Radicalization, *Asian Security* 8(1), s. 27–53.
- Anti-Defamation League (2014). "Hashtag Terror: How ISIS Manipulates Social Media." *Combating Hate: International Extremism & Terrorism*, tillgänglig på: <http://www.adl.org/combating-hate/international-extremism-terrorism/c/isis-islamic-state-social-media.html> - .VQjr9kLZr4E
- Archetti, C. (2015). 'Terrorism, Communication and New Media: Explaining Radicalisation in the Digital Age', *Perspectives on Terrorism* 9(5), 2015, s. 49–59.

- Askanius, T. & Mylonas, Y. (2015). 'Extreme-right responses to the European economic crisis in Denmark and Sweden: The discursive construction of scapegoats and lodestars', *Javnost-the Public: Journal of the European Institute for Communication and Culture*, 22(1), s. 55–72.
- Atton, C. (2006). 'Far-right media on the internet: Culture, discourse and power', *New Media and Society*, 8(4), s. 573–587.
- Atwan, A. B. (2015). *Islamic State: The digital caliphate*, University of California Press.
- Awan, A., Hoskins, A. & O'Loughlin, B., (2011). *Radicalisation and media: Connectivity and terrorism in the new media ecology*. London: Routledge.
- Berger, J.M. & Strathearn, B. (2013). Who matters online: Measuring influence, evaluating content and countering violent extremism in online social networks, The International Centre for the Study of Radicalisation and Political Violence (ICSR), King's College London.
- Berger, J.M., (2015). 'Tailored Online Interventions: The Islamic State's Recruitment Strategy', *CTC Sentinel* 8(10), s. 19–23.
- Beutel, A., Weine, M., Stevan, et al. (2016). 'Field principles for countering and displacing extremist narratives', *Journal of Terrorism Research*, 7(3) s. 35–49.
- Blee, K.M. (2007). 'Ethnographies of the far right', *Journal of contemporary ethnography*, s. 119–128.
- Blee, K.M. (2003). 'Studying the enemy'. In *Our studies, ourselves*, edited by Barry Glassner & Rosanna Hertz, (13–23). New York: Oxford University Press.
- Blee, K.M. (2002). *Inside organised racism: women in the hate movement*. Berkeley: University of California Press.
- Bolt N. (2011). *The Violent Image: Insurgent Propaganda and the New Revolutionaries*. London: C. Hurst & Co Publishers Ltd.
- Boréus, K. et al. (2015). 'Civil olydnad inte lika med våldsbejakande extremism', *Dagens Nyheter*, 22 mars 2015.
- Burris, V., Smith, E. & Strahm, A. (2000). 'White Supremacists Networks on the internet', *Sociological Focus*, 33(2), s. 215–235.

- Caiani, M. & Perenti, L. (2009). 'The Dark Side of the Web: Italian Right-Wing Extremist Groups and the Internet', *South European Society and Politics*, 14(3), s. 273–294.
- Caiani, M. & Wagemann C. (2009). 'Online Networks of the Italian and German Extreme Right: An Explorative study with social network analysis', *Information, Communication & Society*, 12(1), s. 66–109.
- Caiani, M. della Porta, D. & Wagemann, C. (red.) (2012). *Mobilizing on the Extreme Right: Germany, Italy, and the United States*. Oxford: Oxford UP.
- Cammaerts, B. (2007). 'Jamming the Political: Beyond Counter-hegemonic Practices', *Continuum: Journal of Media and Cultural Studies*, 21(1), s. 71–90.
- Cammaerts, B. (2009). Radical pluralism and free speech in online public spaces: the case of North Belgian extreme right discourses. *International journal of cultural studies*, 12(6), s. 555–575.
- Caren, N. Jowers, K. & Gaby, S. (2012). 'A social movement online community: Stormfront and the White nationalist movement', *Social Movements Conflict and Change*, 33, s. 163–193.
- Castells, E. (2009). *Communication Power*. Oxford, New York: Oxford University Press.
- Conway, M. (2017). 'Determining the role of the internet in violent extremism and terrorism: Six suggestions for progressing research', *Studies in Conflict & Terrorism*, 40 (1), s. 77–98.
- della Porta, D. & C. Wagemann, C. (2012a). 'The Extreme Right and Social Movement Studies: An Introduction'. in Caiani, della Porta and Wagemann (Eds) *Mobilizing on the Extreme Right: Germany, Italy, and the United States*. Oxford: Oxford UP.
- della Porta, D. & Wagemann, C. (2012b). 'Networking online'. In Caiani, della Porta and Wagemann (red.) *Mobilizing on the Extreme Right: Germany, Italy, and the United States*. Oxford: Oxford UP.
- Eco, U. (1979). *The role of the reader: Explorations in the semiotics of texts*, (red). Thomas Sebeok, Bloomington: Indiana University Press.

- Ekman, M. (2014). 'The dark side of online activism: Swedish right-wing extremist video activism on YouTube'. *Mediekultur* 56, s. 79–99.
- Ekman, M. (2015). 'Online Islamophobia and the politics of fear: manufacturing the green scare', *Ethnic and Racial Studies*, 38(11), s. 1986–2002.
- Ekman, M. (2017). 'You Tube Fascism: Visual activism of the extreme right', i: *Totalitarian ARTs: the Visual Arts, Fascism(s) and Mass-society* (red.) M. Epstein, F. Orsitto & A. Righi, (s. 350–373), Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- Farkas, J., Schou, J, & Neumeyer, C. (2017). 'Cloaked Facebook pages: Exploring fake islamist propaganda in social media', *New Media & Society*, 2017, s. 1–18.
- Farwell, J. (2014). 'The media strategy of Isis', *Survival*, 56(6), s. 49–55.
- Friis, S. M. (2015). 'Beyond anything we have ever seen': Beheading videos and the visibility of violence in the War against ISIL' *International Affairs* (London), 91(4), s. 725–746.
- Gauntlet, D. (1998). Ten things wrong with media 'effects' model in: Dickinson, R., Harindranath, R. and Linne, O. (red.) *Approaches to audiences: A reader*. London: Arnold, (s. 120–130).
- Gauntlett, D (2001). The worrying influence of "media effects" studies', in Barker, M. and Petley J. (red) *Ill Effects. The media violence debate*. 2nd edition.
- Gerbner, G. & Gross, L. (1976). 'Living with television: The violence profile', *Journal of Communication*, 26(2), s. 172–194.
- Goodwin, M. J. (2006). 'The rise and faults of internalist perspective in extreme right studies', *Representation*, 42(4), s. 347–64.
- Gray, P. (2016). 'Memory, body, and the online researcher: Following Russian street demonstrations via social media', *American Ethnologist*, 43(3), s. 500–510.
- Gustafsson, L. (2015). *Våldsbejakande islamistisk extremism & sociala medier*. Stockholm: CATS, Försvarshögskolan.

- Hall, B. (2015). *Inside ISIS: The Brutal Rise of a Terrorist Army*. Center Street Books.
- Hall, S. (1980). 'Encoding and decoding'. In Hall, Stuart (red.) *Culture, media, language: working papers in cultural studies, 1972–79*. London: Hutchinsons.
- Hertz, M. (2016). *Socialt arbete, pedagogik och arbetet mot så kallad våldsbejakande extremism. Rapport: 1*, Sergestedt-institutet, Göteborg.
- Hirvonen, K. (2013). 'When hate becomes the norm', *Race and Class*, 55(1), s. 78–86.
- Holt, K. (2016). *Skilda verkligheter?: "Internets undervegetation" vs "PK-maffian"*, Stockholm: Institutet för mediastudier.
- Holt, T., Freilich, J. D., Chermak, S. & McCauley, C. (2015). 'Political radicalization on the Internet: Extremist content, government control, and the power of victim and jihad videos'. *Dynamics of Asymmetric Conflict*, 8(2), s. 107–120.
- Horsti, K. (2016). 'Digital Islamophobia: The Swedish Woman as a Figure of Pure and Dangerous Whiteness', *New Media & Society*, Online First.
- Hultén, G. (2009). *Journalistik och Mångfald*. Lund: Studentlitteratur.
- Hultén, G. (2016). 'Den sårbara mångfalden', *Människorna, medierna & marknaden. Medieutredningens forskningsantologi om en demokrati i förändring*, Stockholm: SOU 2016:30.
- ICSR (2016). 'Criminal pasts, terrorist futures: European jihadists and the new crime-terror nexus'. The international centre for the study of radicalisation and political violence. London: Kings College London.
- Ingram, H. J. (2015). 'The Strategic Logic of Islamic State Information Operations', *Australian Journal of International Affairs*, 69(6), s. 729–752.
- Kaun, A. (2016). *Crisis and Critique. A history of media participation in times of crisis*. London: Zed Books.
- Kimmel, M. (2007) 'Racism as adolescent male rite de passage. Ex-Nazis in Scandinavia', *Journal of contemporary ethnography*, 36(2), s. 202–218.

- Kompatsiaris, P. & Mylonas, M. (2015). 'The rise of Nazism and the web. Social media as platforms of racist discourses in the context of the Greek economic crisis', i: Fuchs C. and Trotier, D. (red.) *Social media, politics and the state: Protest, revolutions, riots, crime and policing in the age of Facebook, Twitter and YouTube*. (s. 109–130), New York: Routledge.
- Korteweg, R., Gohel S., Heisbourg, F., Ranstorp, M. & deWijk, R. (2010). 'Background contributing factors to terrorism: radicalization and recruitment' i: Ranstorp, M. (red.) (2010). *Understanding violent radicalisation: terrorist and jihadist movements in Europe*. London: Routledge.
- Lentin, A. & Titley, G. (2009). *The crisis of multiculturalism. Racism in an age of neoliberalism*. Zed Books.
- Linden, A., & Klandermans, B. (2007). 'Revolutionaries, wanderers, covert, and compliant. Life histories of extreme right activists', *Journal of contemporary ethnography*, 36(2), s. 184–201.
- Lööw, H. (2000). *Nazismen i Sverige 1980–1999, Den rasistiska undergroundrörelsen: musiken, myterna riterna*. Stockholm: Ordfront.
- Lööw, H., Poohl, D. & Mattsson, C. (2013). 'Olika slag av extremism kräver olika slags åtgärder', *Dagens Nyheter*, 15 December 2013.
- Mattoni, A. (2012). *Media practices and protest politics: How precarious workers mobilise*. Farnham, UK: Ashgate.
- Kavada, A. (2016). *Social movements and political agency in the digital age: A communication approach*. *Media and Communication*, 4(4), s. 8–12.
- Meleagrou-Hitchens, A. & Kaderbhai, N. (2017). *Research perspectives on online radicalisation. A literature review, 2006–2016*. Vox-Pol, International Centre for the Study of Radicalisation (ICSR) King's College London.
- Mouffe, C. (2005). *On the political*. London: Taylor & Francis.
- Mylonas, Y. (2016). 'Book review of Patricia Anne Simpson and Helga Duxies (red.) *Digital Media Strategies of the Far Right in Europe and the United States*', *Media Culture & Society*, 39(2), s. 301–303.

- Napoleoni, L. (2014). *The Islamist Phoenix: The Islamic State and The Redrawing of The Middle East*, Seven Stories Press: New York.
- O'Hara, K. & Stevens, D. (2015). 'Echo Chambers and Online Radicalism: Assessing the Internet's Complicity in Violent Extremism', *Policy & Internet*, 7, s. 401–422.
- O'Loughlin, B., Boudeau, C. & Hoskins, A. (2013). 'Distancing the Extraordinary: Audience Understandings of Discourses of "Radicalization"', *Continuum*, 25(2), 2011, s. 153–164.
- Pearson, E., (2015). 'The Case of Roshonara Choudhry: Implications for Theory on Online Radicalization, ISIS Women, and the Gendered Jihad', *Policy & Internet* 8(1), s. 5–33.
- Postill, J. (2016). 'Doing remote ethnography: Studying digital politics in Spain and Indonesia from afar', I: *Routledge Companion to Digital Ethnography*, Larissa Hjorth, Heather Horst, Anne Galloway & Genevieve Bell (red), ebook, Routledge.
- Postill, J. & Pink, S. (2012). *Social media ethnography: the digital researcher in a messy web*. Media International Australia.
- Prucha, N. (2016). 'IS and the Jihadist Information Highway – Projecting Influence and Religious Identity via Telegram', *Perspectives on Terrorism*, 10(6), 2016.
- Sedgwick, M. (2010). 'The concept of radicalization as a source of confusion', *Terrorism and Political Violence*, 22(4), s. 479–494.
- Shirky, C. (2008). *Here comes everybody. The power of organizing without organisations*. Penguin Press.
- SOU 2016:30 (2016). *Människorna, medierna & marknader. Medieutredningens forskningsantologi om en demokrati i förändring*. Stockholm.
- SOU 2012:74 (2012). *Främlingsfienden inom oss: Betänkande av Utredningen om ett effektivare arbete mot främlingsfientlighet*. Stockholm: Fritzes.
- Stampnitzky, L. (2013). *Disciplining terror: how experts invented "terrorism"*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Statens medieråd (2011). *Extremistiska, våldsbejakande och anti-demokratiska budskap på internet*. Stockholm: Statens Medieråd.

- Statzel, R.S. (2008). 'Cybersupremacy: the new face of white supremacist activism'. In M. Boler (red.) *Digital media and democracy*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press.
- Stenersen, A. (2008). 'The internet: A virtual training camp?', *Terrorism and Political Violence*, 20(2), s. 215–233.
- Stern, J. & Berger, J. M. (2015). *ISIS: the state of terror*. New York: HarperCollins Publishers.
- SvD (2012). 'Forskargräll om dataspelsvåld', *Svenska Dagbladet*, 12 januari 2012.
- Sörbom, A. & Wennerhag, M. (2016). 'Begreppet extremism – en kritisk introduktion'. *Det vita Fältet*, specialnummer av *Arkiv. Tidskrift för samhällsanalys*, nr 5.
- Thompson, R. L. (2011). 'Radicalization & the use of social media', *Journal of strategic security*, 4(4), s. 167–190.
- Yilmaz, F. (2012). 'Right-wing hegemony and immigration: How the populist far-right achieved hegemony through the immigration debate in Europe', *Current Sociology* 60(3), s. 368–381.
- Vetenskap & Almenhet (2012). 'Havererad dialog mellan forskare och samhälle idataspellsdebatten', VA-bloggen tillgänglig på <https://v-a.se/2012/03/havererad-dialog-mellan-forskare-och-samhalle-i-dataspellsdebatten/>
- Whine, M. (2012). 'Trans-European trends in right-wing extremism'. I: Mammone, Andrea, Emmanuel Godin, & Brian Jenkins (red.) *Mapping the extreme right in contemporary Europe*. London/New York: Routledge.
- Winter, C. (2015). *The virtual caliphate: Understanding Islamic State's propaganda strategy*, Quilliam Foundation.
- Wojcieszak, M. (2010). 'Don't talk to me': effects of ideologically homogeneous online groups and politically dissimilar offline ties on extremism, *new media & society* 12(4), s. 637–655.
- Wåg, M. (2010). 'Nationell kulturkamp – från vit maktmusik till metapolitik'. I: Deland, Mats, Fredrik Hertzberg & Thomas Hvitfeldt (red.) *Det vita fältet*. Uppsala: Opuscula Historica Upsaliensis 41.